

**Nikolay Zhelev**

(Bulgaria, Sofia, Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences)

## **The Slavic Brotherhood Magazine – the Slavs on the Eve of the Liberation**

**Abstract:** This paper presents a Bulgarian magazine published in 1877–1878 by Iliya Blaskov's father – Rashko. This was the last periodical published by him. I pay particular attention to the topic of Slavism with a view to the ideas espoused on the pages of the magazine, the light in which the Slavs were presented and the reasons that prompted the editor's interest in them.

**Keywords:** the Liberation war, Slavism, history, language, oppressors

**Николай Желев**

(България, София, Институт за литература, Българска академия на науките)

## **Списание „Славянско братство“ – темата за славяните в навечерието на Освобождението<sup>1</sup>**

В самия край на Българското възраждане (ако приемем Освобождението за негов край) бащата на Илия Блъсков, Рашко Блъсков, решава да издава по неговите думи „политическо-литературно“ списание, с което да следи и да разпространява новини за десетата Руско-турска война, която ще донесе освобождението на българите. То е проучвано само като част от дейността на неговия редактор и не му е посветено специално изследване. В своята монография за Рашко Блъсков Николай Жечев посочва, че списанието излиза „с материалната подкрепа на родолюбеца Христо Сяров, родом от Стара Загора“ (Жечев/Zhechev 2001: 116). Н. Жечев посочва и отзыв, публикуван във вестник „Българин“ във връзка с публикуването на книжка първа на „Славянско братство“. Кратката новина съобщава на читателите за излизането на новото периодично издание и изтъква, че то съдържа доста занимателни неща, но не уточнява какви теми разглежда. Изследователката Нели Георгиева накратко споменава за издаването на „Славянско братство“ в книгата си „Рашко Блъсков. Книжовник, просветител и будител“ (Георгиева/Georgieva 2009). Николай Димков изследва журналистическата дейност на Рашко Блъсков, като за списанието подчертава, че „то е с русофилска насоченост и славянофилски настроения“ (Димков/Dimkov 2013: 36), но не се задълбочава в славянската тема.

Списанието „Славянско братство“ е плод на един вече проявяван интерес от страна на редактора му към славянството. Стариият Блъсков има опит като редактор. Още в сп. „Училище“ представя живота и делото на прочути педагози и хуманисти като Ян Коменски, Пестолоци и др., на книжовници от балкански страни като хърватина Андрия Качич Миошич“ (Жечев/Zhechev 2001: 91). Превежда и историята на Август Шльоцер със заглавие „Въведение във всеобща история, с кратко прибавление от старобългарската история“, като дописва цяла глава за българската история.

Възраждането е периодът, когато българите излизат от тясното религиозно самоопределение и започват да проявяват интерес към езика, фолклора и книжнината. В процеса на осъзнаване на собствената същност неминуемо се заражда интерес към

---

<sup>1</sup> Работата е подпомогната от Националната програма на МОН „Млади учени и пост-докторанти 2“ одобрена с РМС 206/07.04.2022г.

другите. Тогава се формира образът на „просветената Европа“, която българите трябва да догонят културно. Темата за славянството присъства в ранни текстове като „История славянобългарска“, писаните по същото време „Анонимна зографска хроника“ и „История во кратце о болгарском народе словенском“ на йерохсимонач Спиридон. Възрожденците разглеждат славяните неедностранчиво. От една страна, се отчита културното родство с други славянски народи/племена. и някои автори се стремят да запознаят читателите си поне с част от славянството. От друга – не се търси културно сближаване или обединяване под каквато и да е форма с другите славяни. При такова твърдение трябва да се има предвид, че са запазени текстове като анонимно издадената брошура, приписвана на Тодор Бурмов, „Братско обяснение на българина към братята му българе“ (1867), в която се защитава тезата, че за българите ще бъде добре да приемат руския език и руско поданство. Друг такъв пример е още една анонимна брошура, за която има предположение, че е възможно да е текст на Раковски – „Глас едного родолюбца за съюз Югославия“ (1867), която твърди, че българите нямат възможност за самостоятелно развитие, тъй като са малък народ с малка култура и е по-добре да влязат в състава на южнобалканска федерация, където ще имат възможност да развият своята култура и език.

Интересът на периодичния печат към темата за славянството съществува още от самото му зараждане. В пробния брой на „Любословие“ от 1842 г. е публикувана статия под наслов „Славянски народ“. Списанието на Блъсков продължава тази линия. Самото заглавие задава и основната идея, която редакторът ще се опитва да излага на страниците на списанието – „Славянско братство“. Вера Бонева посочва, че „заглавията на предосвободенските периодични издания са натоварени със значителен обем информация, осветяваща мащабите, темповете и насоките на промените“ (Бонева/Boneva 1998: 366). Списанието, както подсказва заглавието, се интересува от славянството и се стреми да публикува статии за него. Р. Блъсков използва момента на разгарящата се Руско-турска война и стремейки се да предава новини от фронта, разколебава жанра на периодичното си издание, правейки го хибрид между вестник и списание. Самата хибридизация може да комбинира както силните страни, така и недостатъците. „Славянско братство“ изостава сериозно като вестник, поради по-разреденото си излизане – под заглавието пише, че излиза три пъти в месеца, но реално се публикува веднъж на месец. Във времето, когато списанието излиза, българското общество вече е имало не един ежеседмичен вестник, а честото публикуване на нови броеве налага нуждата за по-бързо разпространение на информацията с цел максимално запазване на нейната актуалност, както и да държи читателите възможно по-информирани.

Периодичното издание има относително кратък живот – просъществува от октомври 1877 г. до декември 1878 г. и излизат 15 броя, като продължава номерацията на страниците от предишния брой, както правят повечето списания през периода.

Въпреки хибридният му характер Блъсков се старае списанието да бъде тематично хомогенно. За разлика от първите български списания, които поради разнообразните теми, които се публикуват, имат повече характер на сборници, отколкото на списания с определена тематична насоченост и специфична читателска публика, към която са адресирани.

Тъй като е славянофилско издание, излизащо в специфичен момент от българската история, с лека ръка може да се заключи, че списанието е русофилско. Действително на неговите страници се срещат доста русофилски прояви, най-вече с очакванията на редактора за предстоящото освобождение на българите, но и на редица места се срещат предупреждения да се внимава с братството, ако братът злоупотребява с връзката. Такава предпазливост най-ясно е изразена в статията „Братство“ (кн. 2), където се обяснява

значението на братството – от роднинска връзка, през сънародничество, до роднинство между племена и народи. Докато при роднинството връзката е кръвна, то по същия начин е описана връзката между сънародници и други племена, като допълва, че е основана на културно и езиково родство. В края на статията Блъсков изтъква своята предпазливост, описвайки я метафорично с роднински връзки – а именно да се пазим от брат, който обсебва бащиното имане и остава близкия си роднина гол. Особено ясно това личи в притурка към брой 3 критикува идеята за „стара Сърбия“, чрез която Сръбското княжество се опитва да присвои територии в Османската империя, населени с българи.

Славянството е представено в следните тематични кръгове – история, биографии на известни личности, новинарски сведения (не само новинарски, но и публикуване на речи, преводи, писма и др.) и следва вече установената традиция на изданията преди него в представянето на славянската тема. Интересът е предимно към историята, тъй като е основен фактор в изграждането на народната идентичност. Много възрожденци смятат, че историята на българите е неразривно свързана с историята на славяните. Не се представят идеи за обединение или за културно сътрудничество, интересът е филтриран единствено през българската гледна точка. Фокусът на историческия наратив не е над цялостната история, а най-вече да отговори на въпроса защо по-голямата част от славяните са под чужда власт. Историята е вид тълкувател на реалността, начин да се обясни не просто какво е народ, но и политическото положение, в което се намира даденото общество.

Интересът към другите славяни на базата на общи културни и езикови особености води до асоцииране с тях, а това води до изграждане на общи интереси, като по презумпция се приема, че ако дадена неславянска страна е в неприятелски отношения с даден славянски народ, то той е враг на цялото славянство. Това особено личи в статията „Много са нашите врагове“ от бр. 4, подписана от Пандели Кисимов, в която авторът критикува всички опити за спъване на руската армия в освобождаването на българите.

За опознаването на другите славяни списанието проследява историята на общия произход на славяните в статията със заглавие „Славянството“, която излиза в почти всеки брой на списанието. Р. Блъсков отхвърля теорията, че славяните са потомци на Ноевия син Яфет, но приема, че славяните, както и други европейски народи, са дошли от изток. Славянството се е деляло на отделни племена, които са били в близки взаимоотношения помежду си. Редакторът допълва статията със превод от книгата „Родные славяне, чтение для народных учителей и народа“, издадена в Санкт-Петербург през 1876 г. Преведеният откъс засяга етимологията на етнонима „славянин“, като го извежда от съществителното „слава“. Тази етимология е застъпена и в по-стари текстове като „Слово за увенчаните със слава славяни“ (1532) на Винко Прибоевич и „Царството на славяните“ (1601) на Мавро Орбини. В описанието на миналото не се пропуска и описание на образа на обикновения славянин. Освен положителни качества и красив външен вид са описани и негативни черти у славяните. Те били завистливи, трудно стигали до съгласие и обичали раздорите. Изброените недостатъци на славяните акцентират върху липсата на единност сред тях. Това е и причината, която се изтъква защо славяните са под чужда власт. Подобна аргументация се среща и в много други текстове, защитаващи славянството като цялост. Още в „Царството на славяните“ (1601) на Мавро Орбини главна причина за покоряването на балканските славяни е именно нежеланието им да се обединят срещу настъпващите османски турци.

Изтъква се незагубената връзка между отделните славяни чрез езика след разделението на различни славянски племена. Според текста въпреки възникналите различия, отделните славянски племена все още могат да се разбират помежду си, като използват собствената си реч. Подобна теза застъпва и Иван Добровски в своето списание „Мирозрение“, но както посочва Надя Данова

Добровски сякаш забравя, че той самият, както разказва в спомените си, общува с представителите на чешката и словашката интелигенция във Виена на френски език (Данова/Danova 2008: 455).

Статията „Славянството“ се опитва да представи историята не само на славяните под османска власт, но и на тези под властта на Австро-Унгария, Саксония и Прусия. Това показва развитие на интереса не само на възрожденския читател, но и на авторите, тъй като по-ранни истории като „История славянобългарска“ на Паисий Хилендарски, „Анонимната зографска хроника“ и „История во кратце“ не проявяват особен интерес към славянството под немска власт. Проследява се как са завладени словенците, лужишките сърби, хърватите, чехите, поляците, към края на списанието са представени и сърбите, и българите. Редакторът посочва, че по-подробно ще бъдат разгледани славяните под властта на Османската империя, отколкото тези под властта на Хабсбургската империя, Саксония и Прусия. Въпреки това статията за чехите е изключително подробна, като основен акцент не е само битката при Била хора (1620 г.), при която чешкото кралство губи своята независимост, а много повече внимание се отдава на личността на Ян Хус и пълководеца Ян Жижка. Особеност, която е важно да се отбележи, е, че Блъсков различава отделните страни, в които живеят славяните, въпреки че пише, че са под властта на немците, т.е. той отчита, че част от полската страна е в рамките на Прусия, а друга в Австрийската империя, но не споменава, че трета част е управлявана от руския цар. Лужишките сърби са под властта на Саксонското княжество, чехите са в рамките на Австро-Унгария. Авторът достига и до детайли, като откроява словаци и моравани, смятайки ги за част чехите, но за съжаление не отчита, че чрез реформата на Михал Милослав Ходжа и Мартин Хатала словациите вече имат окончателно установен книжовен език, макар и близък до използвания преди това чешки.

Р. Блъсков описва и методите, използвани от двамата завоеватели за покоряване на отделните славяни, като те са диаметрално противопоставени. Немците завладяват чрез хитрости, докато турците – чрез насилие.

В първи брой е поместена рубрика „Славянски отдел“, в която се дават сведения за различни славяни. В същия брой е публикувана информация за политическия живот на чехите, хърватите и словенците. Представени са различните чешки партии, какви идеи застъпват. Особено внимание се отделя на конфликта между чехите и папството. Конфликтът е описан като противопоставяне на папството срещу славянството и православието, тъй като католическата църква застава на страната на Османската империя във войната от 1877–1878, което предизвиква възмущението на чехите, които както пише „Славянско братство“, въпреки папския юбилей отбелязват празника на св. Кирил и Методий. Католицизмът е представен като лишен от човешчина и оприличен много повече на потисник на чехите. Авторът изтъква, че у чешкия народ отново се събужда Хусовия дух. Съвсем лаконично се споменава, че чешкото движение ще приключи с преминаването на народа към православието, като се приписва на Сладковски, без да се посочва кой е той. Най-вероятно става въпрос за чешкия политик Карел Сладковски (1823–1880), който е първият председател на младочешката партия и през 1877 приема православието. В хърватския парламент адвокатът Мазура излага съмненията си за дълготрайността на Османската империя. Лаконично е изложено, че подобно решение се взема и в Любляна.

В десети брой като част от статията „Славянството“ е публикуван подробен текст за живота на чешкия проповедник Ян Хус. Като се има предвид, че редакторът на вестника е убеден православен християнин би могло да се предположи, че той би бил доста по-предпазлив и недоверчив спрямо идеите на Хус особено, защото чешкото кралство е част от католическата църква. Папската власт е представена в негативна светлина, докато

Хус е описан като борец за свобода и права. Представят се неговите идеи, които съвпадат с догмите на православие – миряните да могат да взимат свето причастие и с вино, не само с нафора, да се проповядва на народен език и др. Възникването на хуситското движение също се приема положително и се споменава и за военните победи на чешкия пълководец Ян Жижка. Подобно героично представяне на чешкия богослов не е изолиран характер, тъй като „през 60-те и особено през 70-те години на XIX в. сред българската възрожденска общественост се засилва интересът към Чехия. В периодичния печат се появяват публикации, които осветяват различни периоди от нейната история“ (Бъчваров, Бъчварова 1992: 21). Сходна статия е публикувана и в бр. 8 от 13 септември 1869 г. на вестник „Отечество“ с редактор Пандели Кисимов, където Ян Хус е сравнен с поп Богомил и двамата са представени като борци за права и прокламиращи службите в църквата да се извършват на роден език.

За по-подробната информация за чехите Рашко Блъсков по всяка вероятност е имал контакт с българи в чешките земи. Доказателство за това е поместеният превод на българския студент в Прага, подписал се с инициалите Г. Б., от чешки език на статията на д-р Карел Матуш „Славянският въпрос“, която е публикувана за първи път в списание „Osvěta“, бр. 1, 1877 г. Библиографското описание на оригинала е подробно и точно, улеснявайки откриването на чешкия текст. Статията развива идеята, че в Европа е нужно равновесие на културите и политическите сили, но в установяването на баланса е нужно да се открият страните, които трябва да бъдат изравнени. За Матуш тези страни са гръко-романската, германската и славянската. За него това са езикови и културни родства, намиращи се в различни страни, които съперничат помежду си. В търсенето на баланс се откроява особено ясно славянският въпрос, който за да бъде решен е нужно балканските славяни (в лицето на българите и сърбите) да бъдат освободени в свои собствени държави и е нужно да се основе още една славянска страна за постигане на баланс, тъй като другите две страни – гръко-романската и германската имат няколко големи самоуправляващи се страни в лицето на Франция и Италия (за гръко-романската) и Германия и Великобритания (за германската). Докато славянството е представено само с Русия. Карел Матуш посочва и още един вариант – ако се реформира дуалистичната Австро-Унгарска империя и се дадат равни права на славянското население в нея, то това според него ще възстанови равновесието между трите сили.

Мотивът, който стимулира преводача и редактора на „Славянско братство“ да публикува превода на статията, не е толкова в интереса към другите славяни или към славянството като цяло, а по-скоро във вниманието, което се отделя на българите и застъпването за освобождаването им, особено като се вземе предвид времето, в което е отпечатана. Преводът на статията следва плътно оригиналния текст, излязъл в списание „Osvěta“.

Списанието публикува биографии на славянски дейци, най-вече на руснаци като княз Александър Дондуков-Корсаков и особено голяма статия за Юрий Венелин и дори за неславянски дейци като Адолф Тиер и Виктор Юго. Публикувана е и биография на българския революционер Георги Стойков Раковски. През 40-те години трудовете на Венелин имат особено голямо влияние сред българските възрожденци, печелейки му неоспорим авторитет, но с напредване на времето влиянието му постепенно намалява, като се изтъкват други руски изследователи. Например Иван Добровски в списание „Мирозрение или български инвалид (негодник)“ бр. 1, 1870 г., с. 2 пише, че

А. Хилфердинг като има в предстоящата повестност превъзходния народен дух на Юрий Венелин има повече и повестна точност с възможното нелицеприятие.

Ниската научна стойност на делото се признава и от Рашко Блъсков.

Списанието на Рашко Блъсков за съжаление не е достатъчно новаторско, за да изпъкне над предшествениците си. То умело продължава традиции, установени от по-ранни издания, но ги доразвива прекалено малко. Хибридният му характер, изразен в опитите да публикува научнопопулярни статии, заедно с новини за Руско-турската война (1877–1878), има повече компилативен характер, типичен за първите български списания като „Любословие“ и „Мирозрение“. Въпреки това списанието е свидетелство за развиващите се интереси на българските читатели, както и за продължението на идеи, възникнали по-рано през епохата на Възраждането.

## ЛИТЕРАТУРА

- Бонева 1998: *Бонева, В.* Заглавията на възрожденските периодични издания говорят – Демократически преглед, кн. 37. (Boneva 1998: *Boneva, V.* Zaglaviata na vazrozhdenskiye periodichni izdania govoryat – Demokraticheski pregled, № 37).
- Бъчваров, Бъчварова 1992: *Бъчваров, М., Бъчварова, Н.* Ян Хус и българските възрожденци – Глобус, бр. 3–4, с. 21–23 (Bachvarov, M. Bachvarova, N. Ján Hus i balgarskiye vazrozhdenci – Globus, № 3–4, p. 21–33).
- Георгиева 2009: *Георгиева, Н.* Рашко Блъсков: книжовник, просветител и будител. Русе. ISBN (Georgieva 2009: *Georgieva, N.* Rashko Blaskov: knizhovnik, prosvetitel i buditel. Ruse. ISBN).
- Данова 2008: *Данова, Н.* Иван Добровски в перспективата на българския XIX в. София: Валентин Траянов. ISBN: 978-954-9928-28-0 (Danova 2008: *Danova, N.* Ivan Dobrovski v perspektivata na balgarskia XIX v. Sofia: Valentin Trayanov. ISBN: 978-954-9928-28-0).
- Димков 2013: *Димков, Н.* Журналистът Рашко Блъсков – В: Сборник с доклади от научна конференция „Двамата Блъсковци“, Шумен: Добри Войников (Dimkov 2013: *Dimkov, N.* Zhurnalistat Rashko Blaskov – In: Sbornik s dokladi ot nauchna konferencia “Dvamata Blaskovci”, Shumen: Dobri Voynikov).
- Жечев 2001: *Жечев, Н.* Възрожденският учител и книжовник Райко Блъсков, София: Вулкан 4. ISBN: 954-488-058-5 (Zhechev 2001: *Zhechev, N.* Vazrozhdenskiat uchitel i knizhovnik Rayko Blaskov, Sofia: Vulkan 4. ISBN: 954-488-058-5).